

פרק א א ויהי בימי אַחְשׁוּרוֹשׁ הוּא אַחְשׁוּרוֹשׁ
הַמֶּלֶךְ מֵהַדּוֹ וְעַד-כּוֹשׁ שֶׁבַע וְעֶשְׂרִים וּמָאָה מְדִינָה:
ב בְּיָמִים הֵם כְּשֶׁבֶת | הַמֶּלֶךְ אַחְשׁוּרוֹשׁ עַל כֶּסֶּא
מַלְכוּתוֹ אֲשֶׁר בְּשׁוֹשַׁן הַבִּירָה: ג בְּשַׁנַּת שְׁלוֹשׁ
לְמַלְכוֹ עָשָׂה מִשְׁתֶּה לְכָל-שָׂרָיו וְעַבְדָּיו חֵיל | פָּרַס

ר' אברהם חרדיה

פ"י מגלת אסתר מהחכם השלם ה"ר אברהם חרדיה
יצ"ן

א (א) ויהי בימי אחשוורוש. אע"פ שזאת המגלה אינה צריכה ביאור כל כך שכמעט היא מבוארת בעצמה עכ"ז אדבר במק[ו]מות לצד נת[ו]נת הטעם ובמקצת מקומות אדבר בביאור הפסוקים. תחלה הודיענו מלכותו וכי הוא מושל במקומות רבים.

ב (ב) בימים ההם וגו' ר"ל אע"פ שהיה ראוי שימרדו בו בעבור שהוא היה יושב על כסא מלכותו שאנן¹ עכ"ז היה מלכותו מהודו ועד כוש שהן קצוות.

ג (ג) ושעשה משתה לכל שריו ר"ל בימים ההם כשהיה מולך בכל מלכותו כשבת המלך בתוקפו וגבורתו שהיה מולך עליהם עשה משתה ולא קודם לכן².

הערות זכר י-ה

¹ בראב"ע (נוסח א ונוסח ב) כתב רק שישב שאנן לאחר מלחמות, ובנוסח א על פסוק ג כתב (על עשה משתה) וי"א ששקט ממלחמות. [ומה שכתב רבינו שהודו וכוש הן קצוות הוא לחד מאן דאמר במגילה יא. , אמנם המהר"ל באור חדש ביאר ששני האמוראים שם אינם חולקים, לפי שהעולם הוא כדורית.] ² לא מצאתי פירוש זה, ע' בר"מ חלאיו. וע' במדרש אבא גוריון ומדרש

וּמַדֵּי הַפְּרָתָמִים וְשָׂרֵי הַמְּדִינֹת לְפָנָיו: ד בְּהִרְאֹתוֹ
אֶת-עֶשֶׂר כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ וְאֶת-יְקָר תַּפְאֶרֶת גְּדוּלָּתוֹ
ר' אברהם חדידה

ובמדרש³ כיון שעבר על שנת אבותיו*^א עשה משתה

הערות זכר י-ה

פנים אחרים (נוסח ב) ותרגום ראשון (על פסוק ג) שכתבו "יש
אומרים שעמדו עליו איפרכיות, וכבשן ועשה משתה".³ ר"ל
שאחשורוש עשה משתה על שחי יותר משנות אבותיו. ולא מצאתי
זה מפורש במדרש, רק נראה שכך פירש רבינו דברי המדרש אבא
גוריון ופנים אחרים נוסח ב (ונמצא גם בתרגום ראשון) שכתב
"ולמה עשה משתה. . . יש אומרים יום גינוסיא (יום = לידתו) שלו
היה". והוקשה לרבינו על דברי המדרש, אם כן שהוא יום גינוסיא
שלו, הלא בכל שנה הוא יום גינוסיא שלו, ולמה המתין עד שנת
שלש למלכו לעשות משתה גדול ליום לידתו, היה לו לעשות כבר
בשנת ב' למלכו, או בשנה ראשונה למלכו. ותירץ רבינו שרק בשנה
זו עבר על שנת אבותיו. וזה נ"ל הטעם שכתב רבינו בסוף "בשנת
שלש למלכותו", ודוק (ואין צורך לבא בדחוקים לכארו ע"פ מגילה

העיר דוד

*א. אחשורוש שמח שהותיר על אבותיו לדעת רבינו
אחשורוש עשה משתה שהגיע אליו יותר מן הראוי- בשתי
עניינים

1. שלא היה מרד במלכותו אע"פ שהוא יושב שאנן- שכרגיל מי
שיושב שאנן מורדים בו. שלום אינו דבר טבעי אלא ברכה
עצומה.

2. שעבר על ימי אבותיו- שכרגיל אדם מצפה רק להגיע לימי
אבותיו- זה הדבר הראוי לו, והוא עשה משתה כשעבר על שנת
אבותיו.

העיר דוד

מהו חלק הראוי לו לאדם- שנים ועושר

שנים- נראה שראוי לו קרוב לשנת אבותיו כמו שמצינו במדרש רבה בראשית צו, ד "בועז, ועובד ישי (עובד) אמרו חכמים יותר מד' מאות שנה היו חייות ודוד לא חיה אלא ע' שנה לא הגיע לימי אבותיו לפיכך כתיב בו קריבה. עמרם חיה קל"ז שנה ומשה לא חיה אלא ק"כ שנה לפיכך כתיב בו קריבה (דברים לא) הן קרבו ימך למות. ויעקב כתיב בו קריבה שלא הגיע לימי אבותיו אברהם חיה קע"ה שנה יצחק ק"פ ויעקב קמ"ז לפיכך כתיב בו קריבה ויקרבו ימי ישראל ". [נראה שהענין לא על שנת אביו, אלא אבותיו- שלא תלוי באביו לבדו].

עושר- מצינו לענין עשירות ועניות שאם היה אדם רגיל בדרגת חיים, אז אם הוא יורד בדרגה הוא נקרא "העני", והמעלה נקרא "העשיר". כמו שכתב הרמב"ם לענין צדקה, מתנות עניים ז, ג "אפילו היה דרכו של זה העני לרכוב על הסוס ועבד רץ לפניו והעני וירד מנכסיו קוננין לו סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו שנאמר די מחסורו אשר יחסר לו ומצווה אתה להשלים חסרונו ואין אתה מצווה לעשרו". ואולי כל אדם דרגתו הוא לפי המשפחה שבו הוא נולד.

איזהו עשיר - השמח בחלקו

אחשוורוש היה שמח כשקבל יותר מן הראוי, אבל נראה שאין זה דרך התורה. חז"ל אמרו (אבות ד, א) איזהו עשיר השמח בחלקו. מהו חלקו- כשמגיע האדם לדרגת עושר ואורך ימים כפי שהיה לאבותיו. מי שמפסות בזה שמח בחלקו. ואולי זה היה ההבדל במה שאמר יעקב- יש לי כל (בראשית לג, יא) -שהיה לו הכל, שהגיע לו עושר בדרגה שהגיע לאבותיו. אבל עשיו אמר יש לי רב (בראשית לג, ט) - עשיו היה שמח כי לדעתו היה לו יותר מאבותיו. לעשיו היה חשוב שיהיה לו "רב", ז"א יותר ממה שמגיע לו.

יָמִים רַבִּים שְׁמוֹנִים וּמֵאֵת יוֹם: הַ וּבְמִלּוֹאֵת |
הַיָּמִים הָאֵלֶּה עָשָׂה הַמֶּלֶךְ לְכָל-הָעַם הַנִּמְצָאִים
בְּשׁוֹשַׁן הַבֵּיָרָה לְמַגְדוֹל וְעַד-קָטָן מִשְׁתָּה שְׁבַעַת
יָמִים בְּחֶצֶר גִּנַּת בֵּיתֵן הַמֶּלֶךְ: וְ חוֹר | כַּרְפָּס

ר' אברהם חרדיה

בשנת שלש למלכותו. ושרי המדינות היו לפניו⁴ יותר
קרובים אליו מהפרתמים, וכל זה היה כדי שלא ימרדו
בו. או שהיו חשובים יותר⁵ כמו שמפור' בהגדה⁶ וכל
זה נמשך.

(ד) בהראותו את עושר וגו' עד מלאת ימים רבים
שהם ק"פ יום⁷.

(ה) ובמלאת הימים וגו' ועשה ז' ימים אחרים אח"כ

הערות זכר י-ה

מגילה יא:). 4 רבינו בא כאן לפרש מלת "לפניו" שהוא מיותר,
ובפירושו הראשון מפרש שהכוונה שהושיבם יותר קרובים אצלו
מהפרתמים, וזה היה כדי שלא ימרדו בו [י. ר.] (ע"ע בראשון
לציון ומגילת סתרים). ומראב"ע נוסח ב נראה שהפרתמים היו יותר
קרובים. 5 בהמפרשים כאן (רלב"ג, וראה ראב"ע ור"מ חלאיו ור"י
נחמיאש) נראה שהפרתמים היו חשובים יותר (או שלא פירשו לנו
מי מהם יותר חשוב), ואפשר שזה לפי שהם פירשו שהפסוק מונאם
מלמעלה למטה (כמו בריש פרשת אתם נצבים). אבל רבינו מפרש
(מכח המילה המיותר של "לפניו"), שלפניו קאי רק על השרי
המדינות. ופירושו הוא שהשרי המדינות הם "לפניו", דהיינו שהם
חשובים יותר [י. ר.]. 6 כנראה כוונתו לומר שב' הפירושים (ששרי
המדינות היו יותר קרובים ועשה כדי שלא ימרדו או שהיו חשובים
יותר) מפורשים בהגדה, וכעת לא מצאתי אחד מהם מפורש.
ובמגילה (יב.) רב ושמואל (לבד שאינם מדברים על פסוק זה ע"פ
פשטות) שניהם סוברים שקירב את הרחוקים קודם, רק חולקים אם
זה היה שטות או חכמה. ושמא הבין רבינו משם (ובפרט להמאן
דאמר שעשה דבר חכמה) שיהיה מה שיהיה, מעשה זה של

וּתְכַלֶּת אַחוּז בְּחַבְלֵי-בוּץ וְאַרְגָּמָן עַל-גְּלִילֵי כֶסֶף

ר' אברהם חרדיה

בא לפר' היאך הראה עשרו בכל הזמן הזה⁸. ובמדר'⁹ חולק י"א כי אלו ז' הימים זולת הימים הראשונים. וי"א שהם מהק"ף יום.

(ו) חור וגו' הראה כל זה הכבוד ועשה הסעודה הגדולה הזאת להראות לכל העולם שהוא היה גדול הנפש*^ב שהוא הכין דרכו לפעלות יקרות. וכן כת' הערות זכר י-ה

המשתה והזמנת הפרתמים ושרי המדינות היה כדי שלא ימרדו בו. ⁷ נראה שמבאר כראב"ע נוסח ב', שעשה להם משתה שמונים

העיר דוד

***ב. משתה גדול- להראות גדול הנפש** רבינו אומר שהיה ראוי לאחשורוש לעשות משתה שהמשתה הגון, כיון שעשה המשתה להראות שהוא גדול הנפש.

שאלות

1. במי ומתי ראוי לעשיר לעשות משתה גדול להראות שהוא "גודל הנפש"?
2. למה אברהם אבינו עשה "משתה גדול" לגדולי הדור- (ביום הגמל את יצחק כמו שביאר שם רש"י) מה התועלת בזה?
3. התיאור של ר' יהודה הנשיא "שני גוים בבטנך אל תקרי גוים אלא גיים ואמר רב יהודה אמר אלו אנטונינוס ורבי שלא פסק משלחנם לא צנון ולא חזרת ולא קשואין לא בימות החמה ולא בימות הגשמים" (ברכות נו, ב) באיזה אופן להיות "גיים" מותר, למה לא חיישינן ליהורא?
4. המהר"ל בנצח ישראל פרק ה, מחדש שלפעמים ה' נותן עשירות כדי שיהיה האדם חשוב. "ויש זזוכה לעושר מצד שהוא זוכה לחשיבותו, ולפיכך נותן לו עושר, כי אין כבוד וגדולה בלא

העיר דוד

עושר. " וצ"ע איך יתכן שכבוד וגדולה של האדם תלוי בממון אך זה כבוד אמיתי.

יסוד רבינו

רבינו מחדש "ועשה הסעודה הגדולה הזאת להראות לכל העולם שהוא היה גדול הנפש שהוא הכין דרכו לפעלות יקרות". שאין "כבוד וגדולה" אם עשרו מראה חשיבותו שהוא עשיר, אלא כבוד עשרו בא אם על ידי עשרו הוא מראה שהוא בעל חסד ובעל נפש רחבה- שבזה מראה שיש לו מדות נשגבות. ואולי המהר"ל נוטה לדרך זה בפירושו לסעודת אחשורוש (אור חדש עמ' פ) "את עושר כבוד מלכותו (אסתר א, ד) ופי' זה כי בסעודה הזאת היה מראה כבוד עשרו כאשר היה מראה ההוצאה שהיה לו במשתה הזה ולכך אמר כבוד עושרו **כי העושר אשר מונח באוצרו אין העושר כבוד** לו. . . . אין כבוד כאשר העושר הוא באוצרו ואדרבא מאוס הוא **כי הוא הפך הכבוד כאשר אין מוציא העושר לאחרים** ואשר הוא הפך הכבוד הוא מאוס בודאי".

התשובה

אחשורוש היה מלך עשיר ותקיף - מושל בכל העולם- בכלל לא היה צריך לשכנע אחרים שהוא עשיר. תפקיד בממונו היה להראות לעמו שיש לו נפש רחבה- שהוא אוהב אותם ורוצה שהכל יהנו עמו. המשתה לא קבע חשיבותו אלא הרחיב עמדתו בעיני העם כגודל הנפש.

אברהם אבינו היה נשיא אלקים, הקב"ה נתן לו תפקיד להיות אב המון גויים. הקב"ה נתן לו עושר להשלים תפקידו שתוכל להשפיע על כל מנהיגי עולם. המשתה שלו היה חלק מקיום תפקידו.

ר' יהודה הנשיא היה נשיא ישראל חלק ממלכות ישראל. שולחנו היה שולחן כנסת ישראל וחש לכבודם, ורצה שהכל יהנו, ואף אם אין הנאה חשוב לו.

וְעִמּוּדֵי יֵשׁ מְטוֹת | זָהָב וְכֶסֶף עַל רִצְפַּת

ר' אברהם חדידה

החכם במדות¹⁰ *ג שגדול הנפש הוא אשר הכין עצמו אל הענינים הגדולים עם היותו מוכן להם לפי שמי שעושה דבר כזה מבלתי היותו מוכן וראוי אליו הוא פתי ובער ואין איש מאנשי המעלה בער וסכל והאיש אשר הוא בזה התאר הוא גדול הנפש. וכת' עוד שהאנשים שהם גדולי הנפש הם מבקשים הכבוד ותהיה כוונתם אליו כפי שיעור ההוגן והראיות שנמצא בהם ע"כ.

הנה עשה כל זה להראות כבודו וגודל נפשו לכל אנשי מלכותו כדי שיעדו¹¹ ויבינו שהוא ראוי למלוך על עם גדול כזה ושלא יבזוהו בעיניהם לומ' מי הוא זה, ופעולתו זו תורה כי לא היה קטן הנפש. כי קטן הנפש

הערות זכר י-ה

ומאת יום, והראה להם עשרו כל אותו הזמן וגם הראה עשרו בשבעת הימים שלאחריהם. *ע"פ ראב"ע נוסח ב (וכן הוא בנוסח

העיר דוד

*ג. החכם במדות מה שהביא החכם במדות כוונתו כאן לחכמי האומות, לאריסטו (מדות, ג). ואם תשאל הלא רבו של רבינו- ר' שם טוב בן שם טוב, כתב ספר האמונות שבו הוא מנגד ללימוד פילוסופיה ומחזק לקבלה. אל תתמה בזה, שרבינו שם טוב אע"פ שהיה קנאי בענין פילוסופיה, כנראה מתיר לימוד ספר המדות בלבד, והבאתי דבריו במבוא וזה תוכן דבריו " **והברו ספרים בזה וקראום ספר המדות**, וזה החלק אינו כי אם להישיר ולהכין חלק העיוני להסיר המדות הרעות ולתקן דרך שישתדל עד שישתלם בחכמה" עיין במבוא באריכות הענין. ודע שפשוט הוא שאינו דומה המדות של אינו יהודי לאשר של

בְּהֵט־וְשֵׁשׁ וְדָר וְסִחָרְתָּ: ז וְהִשְׁקוֹת בְּכִלֵי זָהָב
וְכִלִּים מְפֹלִים שׁוֹנִים וַיֵּין מְלָכוֹת רַב כִּיד הַמֶּלֶךְ:
ח וְהִשְׁתִּיחַ כִּדְת אֵין אַנְס כִּי-כֵן | יִסַּד הַמֶּלֶךְ עַל

ר' אברהם חדידה

יחסר ממה שהוא עצמו מוכן אליו ויחסר מן ההגון
הנמצא בגודל הנפש. ואין לומר שעשה זה על צד יוהרה
שאע"פ שהיה די ---- [לכל] מה שראוי זה ----אליו
אם לא ---- איות הנצח בגדול הנפש¹². כי
מאחר שאינו עושה הפועל הזה מצד גודל הנפש אלא
על צד היוהרה אי איפש' שתהיה פעולתו שלימה ולא
תמידית ופועל זה היה יותר חשוב שאיפשר ובהתמדת
זמן רב¹³ א"כ זה יורה שהיה זה הפועל גדול הנפש¹³.

הערות זכר י-ה

(א) ⁹ אסתר רבה ב: ה ¹⁰ ספר המדות של אריסטו, ראה בהקדמה.
¹¹ אולי צ"ל - "ידעו" ¹² חסר כאן כמה מילים, וראה כוונת הדברים

העיר דוד

יהודי, ועיין נתיבות שלום פרקי מבוא (עמוד כט) " וכלל גדול
בטהרת המדות, שאם כי מצינו גם בחסידי אומות העולם
שעובדים על עניני מדות, אך הם עובדים רק עם הכוחות
הטבעיים שבאדם, ואין אצלם כוחות עילאים על טבעיים לעקור
שורשי הרע, לא כן אצל יהודי שבשורשו הוא חלק א' ממעל,
ויש בו כח עליאי לטהר מדותיו ותכונותיו. " עיין שם.

***ד. רואים אם הפעולה של אדם היא נשגבה-בתמידיות
והתלהבות**

מתוך דברי רבינו רואים שהראייה שמוכיחה אם פעולה נעשתה
בנפש רחבה, היא בהתמדת הפעולה. ושמעתי ממורי הגרי"ד

העיר דוד

סולוביצ'ק זצ"ל ביאור יפה בענין זה. שבכל עשיית המצוה תמיד יש צד "שלא לשמה". כאשר אדם עוזר לחבירו האדם נהנה בזה שיש לו הרגשה טובה שהוא בעל חסד גדול, שהוא העוזר לאחרים, אחרים צריכים אותו. איך אדם יודע אם הוא פועל מטעם מצות ה' או שהוא פועל מצד "הנאת המצוה"? הקובע הוא האם אני יכול לעשות הפעולה בתמידות, ולעומד בהתלהבות. הגרי"ד נתן משל לענין צדקה, כשעני היה בא לביתו, תמיד הוא היה מקבל העני בפנים יפות, היה מבקש שישב, והיה מעונין לשמוע בעיית נפשו של העני. אבל הגרי"ד היה שואל את עצמו האם במקרה יבוא ביום אחד חמישים עניים ביום אחד, האם הוא היה מקבל העני בסוף היום באותו הרגשה ושמחה כמו העני הראשון. ותדע שאם באמת מטרת האדם רק לקיום המצווה, אז אף דבר לא ישתנה בין העני הראשון לעני האחרון. אבל כך היא דרכה של עולם שאפילו כשאדם עושה מצוה יש חלק - שלא לשמה - חלק שהפעולה נעשתה כי הפעולה מספק לאדם הרגשה טובה. ברגע שעבר ההרגשה, ברגע שהאדם מרגיש שעמם כבר אין לי התלהבות בעשיית המצוה. ולפי טבע האדם מה שאני עושה כל יום ויום, בהמשך הזמן נעשה שעמם. יש נסיון בתמידות, התמידות מראה את נקודת האמת. שמה שאני עושה בתמידות - אם אני עדיין עושה אותו באותו התלהבות פעם אחר פעם אז זה סימן שאני עושה הפעולה מאהבת המצוה, שהפעולה היא פעולה טהורה, לא רק לתענוג עצמי.

ונראה שזהו כוונת רבינו, שכיון שאחשורוש עשה המשתה בהמשכת זמן רב ועדיין נעשתה הפעולה עם חשק, אז זה מראה שיש כאן פעולה של "גודל הנפש". שאפילו במשתה אפשר לאדם ליעשות שעמם אחר חצי שנה שלימה. אבל כיון שלא נעשה שעמם רואים שהמשתה נעשה לעשות טוב ולשמח אחרים, לא לכבד ולהתענג את עצמו.

כָּל-רַב בֵּיתוֹ לַעֲשׂוֹת כְּרָצוֹן אִישׁ-וְאִישׁ: ט גַּם
וְשֵׁתֵי הַמַּלְכָּה עָשְׂתָה מִשְׂתָּה נָשִׁים בֵּית הַמַּלְכוּת
אֲשֶׁר לַמֶּלֶךְ אַחְשׁוּרוֹשׁ: י בְּיוֹם הַשְּׁבִיעִי כָּטוֹב
לֵב-הַמֶּלֶךְ בֵּינָן אָמַר לְמַהוֹמָן בְּזָתָא חֲרַבּוֹנָא בְּגָתָא
וְאַבְגָּתָא זֵתָר וְכַרְכַּס שְׁבַעַת הַסְרִיסִים הַמְשָׁרְתִים
אֶת-פְּנֵי הַמֶּלֶךְ אַחְשׁוּרוֹשׁ: יא לְהַבִּיא אֶת-וְשֵׁתֵי
הַמַּלְכָּה לְפָנֵי הַמֶּלֶךְ בְּכֶתֶר מַלְכוּת לְהִרְאוֹת

ר' אברהם חדידה

(ח) והשתיה כדת וגו' שמעתי ממורי הה"ר שם טוב
ז"ל שבעבור שבנימוסי המלכים יש שכל מי שמשתכר
בהיכל המלך חייב מיתה עכ"א והשתיה כדת [אין
אונס]¹⁴ איש, אע"פ שישתכר אין אונס לו כלל¹⁵ כי כן

הערות זכר י-ה

בהערה הבא. ¹³ כוונתו בזה שאם היה כוונת אחשורוש רק ליוהרה
להראות גדלותו אז היה מספיק ביום אחד או ימים מועטים אבל
כיון שעשאו להראות הרחבת לבו ועשהו להנאת שריו ועבדיו
עשאו ימים רבים. ועוד רוצה לומר שממה שעשה פעולה שלימה
ולא החסיר דבר במשתה אנו רואים שלא עשאו משום יוהרה. עוד
שמעתי [מי. ר.] לפרש בכוונת רבינו שלהיות ראוי למלוך על
מלכות גדולה כזו מן הצורך להיות איש גדול הנפש, איש שיש לו
רעיונות גדולות, מחשבות עממיות. מה שאין כן איש קטן הנפש
שאינו יכול לחשוב מחשבות ועניינים גדולים, שאותו האיש לא
יוכל לעשות סעודות גדולות עם כל הצרכי סעודה ועניני סעודה
הנצרכים. ¹⁴ חסר שתי מילים בכ"י והשלמתי לפי הענין. ¹⁵ הרב
שם טוב מפרש שבסעודה זו אין "אונס", אין חיוב מיתה לו כלל,